

PARRAMON I BLASCO, Jordi, *Ritmes clàssics. La mètrica quantitativa i la seva adaptació accentual*, Barcelona, Quaderns Crema, 1999 («Assaig», 22).

La darrera contribució a l'estudi de la mètrica quantitativa i de la seva adaptació accentual al català ve de la mà de Jordi Parramon, destacat estudiós de la mètrica,¹ traductor d'Ovidi i Catul, entre d'altres, i poeta. Segons la contracoberta del llibre es tracta d'«un resum de prosòdia grecollatina en el qual s'exposen els conceptes fonamentals de quantitat sil·làbica i llargada de les vocals, els peus com a unitat bàsica del ritme en la mètrica, així com el problema controvertit de l'adaptació de la mètrica clàssica al sistema accentual». Ens trobem, doncs, davant d'un «resum», d'una obra que no es proposa de donar noves visions des de nous plantejaments teòrics dels fenòmens estudiats sinó que vol ser divulgativa, objectiu que condiciona dos trets evidents del volum: l'estil, més aviat assagístic, i la renúncia a la inclusió de notes per a les remissions bibliogràfiques. Aquesta darrera decisió té l'avantatge indiscutible de fer la lectura més àgil, però dificulta la tasca del lector que vol aprofundir en tal o tal altre aspecte, perquè no sap a on ha d'anar per fer-ho. A més, la intenció divulgadora obliga l'autor a bandejar també les referències *entre línies* a autors, escoles o tendències concretes i, encara més, a negar-ne la validesa o a polemitzar-hi (són picades d'ullet al lector especialitzat), imperatiu que Parramon desobeïx alguna vegada.

Introducció. Als primers paràgrafs de la introducció l'autor explica la tria, tal vegada massa severa, d'uns referents bibliogràfics clàssics, algun potser superat, que li han fornint la base per a l'obra: tres manuals de mètrica clàssica (KOSTER 1936, CRUSIUS 1951 i GENTILI 1955), un sobre el ritme del llenguatge (GARCÍA CALVO 1975) i diversos escrits sobre l'adaptació catalana dels metres clàssics (VALENTÍ, OLIVA). Sóc conscient que la tipologia que proposaré tot seguit hauria tingut més sentit en un repertori bibliogràfic més ampli i posat al dia, però crec que l'inventari complet d'aquest marc bibliogràfic, al final del volum, hauria resultat més pràctic diferenciant el grup dels estudis dels textos. Dins el primer grup, hauria estat útil separar els estudis sobre mètrica general i teòrica (ARGENTE, GARCÍA CALVO),² els tractats de mètrica grega i llatina (CRUSIUS, GENTILI, KOSTER),³ els

1. És fonamental, per exemple, el seu *Repertori mètric de la poesia catalana medieval* (Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992), volum que ve a completar els repertoris existents sobre poesia medieval, d'entre els quals són de citació obligada el d'I. Frank, de poesia trobadoresca (París, 1953), el de G. Tavani, de lírica gallegoportuguesa (Roma, 1967), el de Mölk i Wolfzettel, de l'antiga poesia lírica francesa (Munic, 1972), el d'A. Solimena, de poesia stilnovista (Roma, 1980) i el de R. Antonelli, de l'escola poètica siciliana (Palerm, 1984).

2. Actualment, no es pot parlar de ritme sense tenir presents les darreres troballes de la fonologia mètrica, tan ben aplicades al català per Salvador OLIVA, *La mètrica i el ritme de la prosa* (Barcelona, Quaderns Crema, 1992; V. la ressenya de Josep BARGALLÓ VALLS a «Lletra de canvi» núm. 36 (1993), p. 47).

3. Darrerament, quant a la mètrica grega, és imprescindible la consulta d'Antonio GUZMÁN GUERRA, *Manual de métrica griega* (Madrid, Ediciones Clásicas, 1997), amb abundant bibliografia actualitzada i preciosos comentaris al principi de cada capítol, que situen històricament les

manuals de mètrica catalana (OLIVA)⁴ i, finalment, els estudis sobre l'adaptació de la mètrica quantitativa a l'accentual (CORS, INGLÈS I PIJOAN, MEDINA, PARRAMON, VALENTI).⁵ Dins el segon, hauria anat bé de separar les traduccions (d'Anacreont, Catul, Eurípides, Homer, Horaci, Ovidi, Prudenci, Sòfocles i Virgili)⁶ dels textos de creació original en català (de Balasch, Bru de Sala, Vallverdú, Riba, Pérez-Sànchez i Melendres).

Als paràgrafs següents, la part central de la introducció revisa sumàriament la història de les traduccions clàssiques amb els versos adaptats a la mètrica accentual (ps. 13-16) i la de les poesies originals amb adaptació de versos clàssics (ps. 16-18), de cara a justificar-ne la validesa i contrariar els arguments dels detractors d'aquestes adaptacions. L'origen de la controvèrsia depèn del posicionament teòric dels dos extrems enfrontats sobre el concepte de «vers»: els detractors consideren que perquè un vers sigui vers ha de conformar-se a una convenció prèvia fixada per la pròpia tradició, reconeixedora per la comunitat lingüística en què s'inscriu, perspectiva que nega la condició de «vers» al vers

aportacions dels estudiosos que hi cita; també crec indispensable el treball de M. L. WEST, *Greek Metre* (Oxford, Clarendon Press, 1982), resumit a *Introduction to Greek Metre* (Oxford, Clarendon Press, 1989² [1987]). Pel que fa a la llatina, és important de tenir present Gerry B. NUSSBAUM, *Vergil's metre. A Practical Guide for Reading Latin Hexameter Poetry* (Bristol, Bristol Classical Press, 1990³). Igualment útils són les aportacions de Jesús Luque Moreno, director durant anys del projecte «La doctrina métrica de los romanos» de la Universitat de Granada; concretament: *Arsis, Thesis, Ictus. Las marcas del ritmo en la música i en la métrica antiguas* (Granada, Universidad de Granada, 1994); *El distico elegíaco. Lecciones de métrica latina* (Madrid, Ediciones Clásicas, 1994) i *De pedibus, de metris. Las unidades de medida en la rítmica y en la métrica antiguas* (Granada, Universidad de Granada, 1995).

4. A banda dels llibres d'Oliva que cita Parramon, el lector hauria de tenir presents també Alfons SERRA & Rossend LLATAS, *Resum de poètica catalana* (Barcelona, Barcino, 1932 [facsimil de 1981]) i Josep BARGALLÓ, *Manual de mètrica i versificació catalanes* (Barcelona, Empúries, 1991). El mateix 1999, va aparèixer a València un «estudi» de Voro LÓPEZ VERDEJO, *Tractat de mètrica [sic] valenciana* (València, Del Senia [sic] al Segura, 1999), del qual potser només cal esmentar-ne la publicació.

5. Sense voler ser exhaustiu, hom pot consultar també: Manuel FERNÁNDEZ-GALIANO, *Traduccions rítmiques i geni de la llengua*, dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, III (Barcelona, Curial, 1983), ps. 191-204; Joan FERRATÉ, *La nova Odissea i El risc que salva*, dins *Carles Riba, avui* (Barcelona, Alpha, 1955), ps. 79-128; Jaume MEDINA, *Els ritmes clàssics en la poesia catalana* (Universitat Autònoma de Barcelona, tesi doctoral, 1976); ÍD., *Horaci en la literatura catalana*, «Els Marges» núm. 7 (1976), ps. 93-106; ÍD., *Accent i ritme*, «Serra d'Or» núm. 210 (març, 1977), ps. 19-20; ÍD., *Entorn d'una fallàcia*, «Els Marges» núm. 20 (setembre, 1980), ps. 106-108; Carles MIRALLES, *El fragment de Cabli traduït per Nicolau d'Okwer (Sobre els orígens de l'adaptació del distic elegíac al català)*, dins *Eulàlia. Estudis i notes de literatura catalana* (Barcelona, El Mall, 1986), ps. 83-119; Jaume PÒRTULAS, *Carles Riba, tants anys després: les versions en vers de Sòfocles i d'Eurípides*, «Reduccions» núm. 9 (desembre, 1979), ps. 47-55; ÍD., *A propòsit de les versions dels tràgics grecs de Carles Riba*, dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, I (Barcelona, Curial, 1979), ps. 445-464 i Josep VERGÉS, *Dos intents d'aproximació al ritme de les odes d'Horaci*, dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, I (Barcelona, Curial, 1979), ps. 585-591.

6. V., a banda d'aquestes, per exemple, les que esmenta Jaume MEDINA, *La Renaixença i els clàssics llatins*, dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, I (Barcelona, Curial, 1992), ps. 317-333.

lliure i a les adaptacions dels versos clàssics; els defensors, per contra, postulen que la convenció prèvia al vers pot pertànyer a tradicions mètriques alienes a la pròpia, i argumenten que els postulats dels detractors neguen «tota possibilitat d'ampliació i de renovació a un repertori de versos donat». (Més enllà encara, els defensors del vers lliure consideren que no cal que el vers s'adigui a cap convenció prefixada, perquè, de fet, té les seves pròpies normes que es poden establir a priori o a posteriori).

La introducció continua amb l'exposició (ps. 18-19) de l'estructuració del contingut de l'obra, en dues parts: la primera, que tracta els aspectes previs i teòrics, es desenvolupa en les quasi 50 pàgines dels §§ 1-5; la segona, dedicada a l'inventari de versos i estrofes, ocupa gairebé tres quartes parts del llibre (§§ 6-12). I acaba amb la declaració que l'interès de l'autor «ha estat de fer un tractat descriptiu dels versos grecolatins» (per bé que, de tant en tant, desputa un cert to prescriptiu: «la manera que considerem correcta d'adaptar el ritme», p. 19) que recorre a la perspectiva històrica només ocasionalment, com per exemple per criticar la reconstrucció dels versos indoeuropeus, amb l'argument que si ens baséssim en els versos més antics de les llengües romàniques per reconstruir els versos llatins, els resultats serien absolutament erronis (ps. 23-24).⁷

§§ 1-5: *Aspectes previs i teòrics*. El contingut, pròpiament, del llibre s'obre amb un primer capítol dedicat a unes *Consideracions sobre la síl·laba* centrades en les seves caracterització i en el paper que juga en relació amb el ritme. Aquest darrer aspecte s'allarga fins al primer epígraf del segon capítol (*Fonaments del ritme*), on s'exposen «Els procediments rítmics» de què se serveix la síl·laba per formar versos: el nombre i l'ordenació. L'epígraf següent («Durada i intensitat») sintetitza el procés de substitució del tret distintiu de la quantitat vocàlica pel de l'obertura de les vocals, de l'accent quantitatiu pel d'intensitat, i les seves conseqüències mètriques. Aquí hauria calgut definir el que l'autor entén per «tonicitat» i «atonicitat» abans d'afirmar (p. 35) que «l'oposició àtona-tònica és el factor que crea el ritme de la nostra parla». També crec que mereixeria una major atenció l'explicació i exemplificació de les dues maneres com es va interpretar en l'edat mitjana el ritme clàssic, tal com insinua el mateix Parramon en un altre lloc:⁸ prenent com a base la quantitat o l'accent d'intensitat llatí.⁹ Al darrer epígraf del capítol («Adequació del text al ritme»), després de repassar sumàriament les possibilitats d'ac-

7. L'argumentació, tanmateix, només pren en consideració els factors mètrics *externs* al sistema lingüístic, que, segons Kurylowicz, ofereixen poca solidesa per a la reconstrucció de l'*Urvers* (V. Joan A. ARGENTE, *De re numerosa: Mètrica i lingüística, II*, dins *De lingüística i poètica* (Vic, Eumo / Edipoia, 1984), ps. 133-136).

8. Jordi PARRAMON I BLASCO, *Les primeres estrofes sàfiques en llengua vulgar*, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XV (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987), ps. 5-11.

9. Sobre aquest aspecte, V. l'esclaridor article de Josep VERGÉS, *Dos intents d'aproximació...*, citat a la nota 5. Vergés es basa en els resultats de la investigació de Dag NORBERG, *La récitation du vers latin*, «Neuphilologische Mitteilungen» vol. LXVI, núm. 4 (1965), ps. 496-508.

centuació i desaccentuació de les síl·labes àtones i tòniques, l'autor inventaria les diferents realitzacions de l'*arsi* (temps fort) i la *tesi* (temps feble).

El capítol següent és un resum de *Fonètica i prosòdia grecolatina* molt útil al lector —a desgrat que no s'hi citin les fonts bibliogràfiques— per poder seguir fil per randa les explicacions dels capítols següents. L'afirmació segons la qual les vocals llargues «es podrien considerar com el diftong tancat d'una vocal amb ella mateixa. Aquesta mena de vocals en català només apareixen en formes compostes, del tipus *contraatac*, *cooperar* o *antibigiènic* com una possibilitat (però no l'única) de realització i sense valor fonemàtic», mereix, tanmateix, dues postilles: a) que, com a possibilitat, és la més formal i, doncs, infreqüent; i b) que no apareixen *només* en aquestes formes sinó que existeixen altres realitzacions en determinats dialectes, de vegades *amb* valor fonemàtic.¹⁰

El quart capítol presenta un inventari dels peus clàssics, amb un exemple de cada peu en català (traduint – = tònica i ∪ = àtona), i una tipologia que classifica els peus sota tres pautes: 1) peus *complets* o *sincopats*, segons tinguin o no una separació perfecta entre els temps forts i els febles; 2) peus *ascendents* o *descendents*, segons comencin per la tesi o per l'*arsi*; 3) peus *binaris* o *ternaris*, si la tesi té la meitat del valor de l'*arsi* o el mateix. Aplicant aquest triple patró a l'inventari, en resulten una sèrie de possibilitats rítmiques que seran objecte d'estudi als capítols 6-12. Abans d'arribar a aquests, però, el lector trobarà un capítol (5. *Els versos*) on, després de precisar que els «Ritmes èolics» tenen un ritme variable i que la base en què es fonamenta el vers no són pròpiament els peus sinó «Les dipòdies», es descriuen els fenòmens interns dels versos segons es donin al final (catalexi: ps. 67-68, sinafia i altres: ps. 69-70) o a l'interior (cesures i dièresis: ps. 70-74).

§§ 6-12: *Inventari de versos i estrofes*. La informació de cadascun dels capítols d'aquesta segona part segueix metòdicament la mateixa estructura: «Al començament s'hi fa una exposició del ritme en què es basa la sèrie [...], seguida d'una descripció detallada dels versos coneguts pertanyents a aquella sèrie; cada vers s'il·lustra almenys amb un exemple que resulti prou representatiu [...]» (ps. 18-19). Cada capítol es tanca amb una exposició sobre l'adaptació de cadascun dels versos inventariats al sistema accentual català.

Els capítols d'aquesta part s'agrupen perfectament en dos blocs: els que presenten pròpiament l'inventari de versos (§§ 6-11) i el darrer, dedicat a l'estrofisme (§ 12). El primer d'aquests conjunts aplega la classificació, sobre el criteri del peu que dona la base per al metre, d'una banda, dels versos de ritme regular formats sobre peus complets (§ 6: iambe, § 7: troqueu, § 8: anapest i § 9: dàctil) i sobre peus sincopats (§ 10: baqui, antibaqui, crètic, jònics major i menor, i coriambe) i, de l'altra, dels versos èolics, de ritme variable (§ 11: versos eolocoriàm-

10. Per exemple, al mallorquí, *canvi* /kəɲvi/ (1a pers. sing. Pres. Ind.) – *canviü* /kəɲviü/ (1a i 3a pers. sing. Pres. Sub.); *fill* /fi/ – *fii* /fiü/ (1a i 3a pers. sing. Pres. Sub.); o *nuu* ('nus') /nuw/ – *nu* /nu/. V. Daniel RECASENS, *Fonètica descriptiva del català* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991), ps. 153-170.

bics, dactilologaèdics, anapestologaèdics i anapestoiàmics, i dactiloeòdics). El bandeig de la perspectiva històrica i de l'agrupament per gèneres com a criteris d'ordenació, tan presents en altres manuals de mètrica clàssica, converteix aquests apartats en un repàs sistemàtic de totes les possibilitats versificatòries a partir d'un peu donat, segons el nombre de peus reunits al vers: monòmetre (2 peus), tripòdia (3 peus), dímetre (4 peus), pentapòdia (5 peus), trímetre (6 peus) i tetràmetre (8 peus). Evidentment, la classificació contempla les realitzacions catalèctiques de cada model i, a part de la nomenclatura purament taxonòmica, inclou, quan es dona el cas, els termes que la tradició ha encunyat per designar determinats versos (p. ex. pentapòdia iàmica catalèctica = *enneasíl lab alcaic*) o a certes manufactures especials (tetràmetre iàmic catalèctic amb *ancípites* a totes les tesis excepte la quarta si després hi ha dièresi = *septenari*).

El segon d'aquells grups, que aborda la qüestió de l'estrofisme (§ 12), comença amb un breu inventari i definició dels versos asinartets, dona pas a les combinacions estròfiques de ritme regular i a les estrofes eòliques i acaba amb les seves adaptacions en la poesia catalana.

L'aplicació metòdica, sense fissures, d'un mateix esquema per a cada combinació de metres i d'una idèntica pauta sistematitzadora, combinats amb una claredat expositiva i una capacitat de síntesi veritablement envejables, fan d'aquesta segona part del llibre un text de referència cabdal per a la consulta tant dels estudiosos com dels no iniciats en el tema. A pesar de la claríssima estructuració dels continguts, no hauria estat de més incorporar al final del volum un índex temàtic que remetés a les seccions o a les pàgines del llibre on els conceptes són definits.

JOAN R. VENY-MESQUIDA

MORAN, Josep i Joan Anton RABELLA, *Diccionari etimològic manual*, Barcelona, Ed. 62, 1999, («El Cangur Diccionaris», 269).

Dins el panorama lexicogràfic català, els diccionaris etimològics constitueixen una de les parts més completes d'aquesta disciplina. Només cal pensar en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines, i també en el *Diccionari català-valencià-balear* d'A. M. Alcover i F. de B. Moll, encara que molta de la informació etimològica que hi apareix hagi estat molt superada. La completesa que caracteritza aquests dos diccionaris, els usuaris dels quals són principalment estudiants universitaris i investigadors, està íntimament lligada amb l'extensió de les obres, ambdues publicades en diversos volums.

A diferència d'aquests dos diccionaris, el *Diccionari etimològic manual* de Josep Moran i Joan Anton Rabella és un únic volum de dimensions reduïdes fet, com el seu nom indica, amb caràcter de manual. No conté, doncs, un lèxic molt específic, sinó els mots que es poden considerar més comuns del català, en aquest